A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (harmadik tanács)

2019. október 3.*

„Előzetes döntéshozatal – 93/13/EGK irányelv – A fogyasztókkal kötött szerződések – Tisztességtelen feltételek – Devizaalapú jelzáloghitel – A pénznemek közötti átváltási árfolyam meghatározására vonatkozó feltétel – Valamely feltétel tisztességtelen jellege megállapításának joghatásai – A bíróság azon lehetősége, hogy a tisztességtelen feltételeket a polgári jog általános kikötései alapján orvosolja – A fogyasztó érdekének vizsgálata – A szerződés tisztességtelen feltételek nélküli fennmaradása”

A C-260/18. sz. ügyben,

az EUMSZ 267. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgyában, amelyet a Sąd Okręgowy w Warszawie (varsói területi bíróság, Lengyelország) a Bírósághoz 2018. április 16-án érkezett, 2018. február 26-i határozatával terjesztett elő a

Kamil Dziubak,

Justyna Dziubak

és

a **Raiffeisen Bank International AG**, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, korábban Raiffeisen Bank Polska SA,

között folyamatban lévő eljárásban,

A BÍRÓSÁG (harmadik tanács),

tagjai: A. Prechal tanácselnök (előadó), F. Biltgen, J. Malenovský, C. G. Fernlund és L. S. Rossi bírák,

főtanácsnok: M. G. Pitruzzella,

hivatalvezető: A. Calot Escobar,

tekintettel az írásbeli szakaszra,

figyelembe véve a következők által előterjesztett észrevételeket:

– K. és J. Dziubak képviseletében A. Plejewska adwokat,

– a Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, korábban Raiffeisen Bank Polska SA képviseletében R. Cebeliński és I. Stolarski radcowie prawni,

* Az eljárás nyelve: lengyel.

– a lengyel kormány képviseletében B. Majczyna, meghatalmazotti minőségben,

– az Egyesült Királyság kormánya képviseletében S. Brandon, meghatalmazotti minőségben, segítője: A. Howard barrister,

– az Európai Bizottság képviseletében N. Ruiz García és M. Siekierzyńska, meghatalmazotti minőségben,

a főtanácsnok indítványának a 2019. május 14-i tárgyaláson történt meghallgatását követően,

meghozta a következő

Ítéletet

1 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv (HL 1993. L 95., 29. o.; magyar nyelvű különkiadás 15. fejezet, 2. kötet, 288. o.) 1. cikke (2) bekezdésének, 4. cikkének, 6. cikke (1) bekezdésének és 7. cikke (1) bekezdésének értelmezésére irányul.

2 Ezt a kérelmet a Kamil Dziubak és Justyna Dziubak (a továbbiakban: hitelfelvevők) és a Raiffeisen Bank International AG, prowadzący działalność w Polsce w formie oddziału pod nazwą Raiffeisen Bank International AG Oddział w Polsce, korábban Raiffeisen Bank Polska SA (a továbbiakban: Raiffeisen) között a devizaalapú jelzáloghitel-szerződésben alkalmazott indexálási mechanizmusra vonatkozó feltételek állítólagosan tisztességtelen jellege tárgyában folyamatban lévő jogvita keretében terjesztették elő.

Jogi háttér

Az uniós jog

3 A 93/13 irányelv tizenharmadik preambulumbekezdése a következőt mondja ki:

„mivel a tagállamoknak azok a törvényi vagy rendeleti rendelkezései, amelyek közvetve vagy közvetlenül meghatározzák a fogyasztói szerződések feltételeit, vélhetően nem tartalmaznak tisztességtelen feltételeket; mivel ezért nem tűnik szükségesnek, hogy alárendeljék ennek az irányelvnek azokat a feltételeket, amelyek kötelező érvényű törvényi vagy rendeleti rendelkezéseket, valamint olyan nemzetközi egyezmények alapelveit vagy rendelkezéseit tükrözik, amely egyezményeknek a tagállamok vagy a Közösség aláíró felei; mivel ebben a vonatkozásban az 1. cikk (2) bekezdésében szereplő »kötelező törvényi vagy rendeleti rendelkezések« kifejezés azokat a szabályokat is lefedi, amelyeket a jogszabály szerint akkor kell alkalmazni a szerződő felek között, ha ők másban nem állapodtak meg”.

4 Ezen irányelv 1. cikkének (2) bekezdése a következőket írja elő:

„Azok a feltételek, amelyek kötelező érvényű törvényi vagy rendeleti rendelkezéseket, valamint olyan nemzetközi egyezmények alapelveit vagy rendelkezéseit tükrözik, amely egyezményeknek a tagállamok vagy a Közösség aláíró [helyesen: aláírói], különösen a fuvarozás területén, nem tartoznak az ebben az irányelvben előírt rendelkezések hatálya alá.”

5 Az említett irányelv 4. cikke a következőképpen rendelkezik:

„(1) A 7. cikk sérelme nélkül, egy szerződési feltétel tisztességtelen jellegét azon áruk vagy szolgáltatások természetének a figyelembevételével kell megítélni, amelyekre vonatkozóan a szerződést kötötték, és hivatkozással a szerződés megkötésének időpontjában az akkor fennálló összes körülményre, amely a szerződés megkötését kísérte, valamint a szerződés minden egyéb feltételére, vagy egy olyan másik szerződés feltételeire, amelytől e szerződés függ. [Helyesen: Valamely szerződési feltétel tisztességtelen voltát – a 7. cikk sérelme nélkül – a szerződéskötés időpontjában, a szerződés tárgyát képező áru vagy szolgáltatás természetének, a szerződéskötés valamennyi körülményének, továbbá e szerződés vagy más olyan szerződés összes többi feltételének figyelembevételével kell megítélni, amelytől e szerződés függ.]

(2) A feltételek tisztességtelen jellegének megítélése nem vonatkozik sem a szerződés elsődleges tárgyának a meghatározására, sem pedig az ár vagy díjazás megfelelésére az ellenértékként szállított áruval vagy nyújtott szolgáltatással, amennyiben ezek a feltételek világosak és érthetőek. [helyesen: A feltételek tisztességtelen jellegének megítélése nem vonatkozik sem a szerződés elsődleges tárgyának a meghatározására, sem pedig az árnak vagy díjazásnak az ellenértékként szállított árunak vagy nyújtott szolgáltatásnak való megfelelésére, amennyiben ezek a feltételek világosak és érthetőek.]”

6 A 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése értelmében:

„A tagállamok előírják, hogy fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, és ha a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető, a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket.”

7 Ezen irányelv 7. cikkének (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„A tagállamok a fogyasztók és a szakmai versenytársak érdekében gondoskodnak arról, hogy megfelelő és hatékony eszközök álljanak rendelkezésre ahhoz, hogy megszüntessék az eladók vagy szolgáltatók fogyasztókkal kötött szerződéseiben a tisztességtelen feltételek alkalmazását.”

A lengyel jog

8 A Kodeks cywilny (polgári törvénykönyv) 56. cikke a következőképpen rendelkezik:

„A jogügylet nemcsak az abban foglalt joghatásokat váltja ki, hanem olyan joghatásokat is, amelyek a törvényből, a társadalmi együttélés szabályaiból és a bevett gyakorlatból következnek.”

9 A polgári törvénykönyv 65. cikke előírja:

„1. § Az akaratnyilvánítást a társadalmi együttélési elveknek és a szokásoknak megfelelően kell értelmezni, figyelembe véve azokat a körülményeket, amelyek között azt kifejezték.

2. § A szerződésben azt kell keresni, hogy mi volt a felek közös szándéka, illetve célja, nem pedig a kifejezések szó szerinti értelmét.”

10 A polgári törvénykönyv $353^{1.\ \text{cikk}}$e a következőképpen szól:

„A szerződést kötő felek a jogviszonyt tetszésük szerint alakíthatják, feltéve, hogy a szerződés tartalma vagy célja nem ellentétes a jogviszony jellegével (természetével), jogszabállyal vagy a társadalmi együttélés szabályaival.”

11 A polgári törvénykönyv 354. cikke előírja:

„1. § Az adós kötelezettségét annak tartalmával összhangban és társadalmi-gazdasági céljának, a társadalmi együttélés szabályainak, valamint ha e tekintetben kialakult szokások léteznek, akkor e szokásoknak is megfelelő módon köteles teljesíteni.

2. § A kötelezettség teljesítése során a hitelező azonos módon köteles együttműködni.”

12 A polgári törvénykönyv $385^{1.\ cikk}$e értelmében:

„1. § A fogyasztói szerződés egyedileg meg nem tárgyalt rendelkezései nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, ha azok a fogyasztó jogait és kötelezettségeit a jó erkölcsbe ütköző és a fogyasztó érdekeit súlyosan sértő módon állapítják meg (jogellenes szerződési feltételek). Ez nem vonatkozik a felek főszolgáltatásaira – különösen az árra vagy a díjazásra – vonatkozó rendelkezésekre, ha azok egyértelműen vannak megfogalmazva.

2. § § Ha az 1. § alapján a szerződés valamely rendelkezése nem jelent kötelezettséget a fogyasztóra nézve, a szerződés többi része továbbra is köti a feleket.

3. § Egyedileg meg nem tárgyaltnak minősülnek azok a szerződéses rendelkezések, amelyek tartalmára a fogyasztó nem volt tényleges befolyással. Ez különösen olyan szerződéses rendelkezésekre vonatkozik, amelyek a másik szerződő fél által a fogyasztónak javasolt szerződésmintából származnak.

[…]”

13 A polgári törvénykönyv $385^{2.\ cikk}$e a következőképpen rendelkezik:

„A szerződéses rendelkezések jóerkölcsnek való megfelelőségét a szerződés megkötésének időpontjában kell vizsgálni, figyelembe véve a szerződés tartalmát, megkötésének körülményeit, valamint a vizsgálat tárgyát képező rendelkezéseket magában foglaló szerződéshez kapcsolódó szerződéseket.”

Az alapeljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

14 A hitelfelvevők fogyasztóként 2008. november 14-én jelzáloghitel-szerződést kötöttek a Raiffeisennel. E szerződés lengyel złoty-ban (PLN) denominált volt, azonban azt devizához, azaz svájci frankhoz (CHF) kötötték, és a hitel futamidejét 480 hónapban (40 év) határozták meg.

15 A hitel adott devizához való kötésének szabályait a Raiffeisen által használt és az említett szerződésbe beépített, jelzáloghitelre vonatkozó szabályzat tartalmazta.

16 Az említett szabályzat 7. bekezdésének 4. pontja lényegében előírta, hogy az alapügyben szóban forgó hitel kifizetésére a hitel folyósításának időpontjában hatályos táblázat alapján kötelező (PLN-CHF) vételi árfolyamnál nem alacsonyabb árfolyamon kerül sor, és a hitel alapján még visszafizetendő, CHF-ben meghatározott összeg ezen árfolyamnak megfelelően lett kiszámolva. Ugyanezen szabályzat 9. bekezdésének 2. pontja értelmében a hitel törlesztőrészleteit CHF-ban határozzák meg, és azokat a törlesztőrészlet esedékességének napján a PLN számláról az említett PLN-CHF eladási árfolyam táblázat alapján emelik le.

17 Az alapügy tárgyát képező hitelkamatot változó kamatláb alapján, a LIBOR CHF 3M referencia-kamatláb és a Raiffeisen által rögzített árrés összegeként határozták meg.

18 A hitelfelvevők keresetet terjesztettek a kérdést előterjesztő bíróság elé, amelyben elsődlegesen az alapügy tárgyát képező hitelszerződés érvénytelenségének megállapítását kérték a jelen ítélet 16. pontjában szereplő, indexálási mechanizmussal kapcsolatos feltételek tisztességtelen jellegére hivatkozva. E tekintetben azzal érvelnek, hogy e rendelkezések jogellenesek, mivel lehetővé teszik, hogy a Raiffeisen az átváltási árfolyamokat szabadon és önkényesen állapítsa meg. Így a bank egyoldalúan határozza meg a CHF-ben nyilvántartott hitel összegét, valamint a PLN-ben kifejezett havi törlesztőrészletek összegét. Az említett feltételek elhagyásával lehetetlen lenne meghatározni a megfelelő átváltási árfolyamot, így a szerződés nem maradhatna fenn.

19 Másodlagosan azt állítják, hogy az alapügyben szóban forgó hitelszerződés teljesíthető lenne e tisztességtelen feltételek nélkül, a PLN-ben denominált hitelösszeg és a szerződésben meghatározott, változó LIBOR kamatlábon és a bank rögzített árrésén alapuló kamatláb alapján.

20 A Raiffeisen, vitatva az érintett feltételek tisztességtelen jellegét, azzal érvel, hogy e feltételek esetleges elhagyása esetén a feleket továbbra is köti az alapügyben szóban forgó hitelszerződés többi rendelkezése. Az mellőzött feltételek helyett, az átváltási árfolyam megállapításának módját meghatározó diszpozitív rendelkezések hiányában a polgári törvénykönyv 56., 65. és 354. cikkében előírt általános elveket kellene alkalmazni.

21 A Raiffeisen vitatja továbbá, hogy az említett feltételek elhagyása azzal a következménnyel járhatna, hogy az alapügyben szóban forgó hitelszerződés mint PLN-ben denominált és a LIBOR alapján meghatározott kamatlábhoz kötött hitel teljesíthetővé válik. Véleménye szerint az, hogy a felek a LIBOR CHF alkalmazásában állapodtak meg a PLN-re vonatkozó magasabb kamatláb, azaz a WIBOR alkalmazása helyett, kizárólag abból eredt, hogy a szóban forgó feltételekbe belefoglalták az indexálási mechanizmust.

22 A kérdést előterjesztő bíróság megjegyzi, hogy a szóban forgóhoz hasonló, devizaalapú hitelszerződéseket a gyakorlat alakította ki. Az ilyen hitelszerződés fogalmát csak 2011-ben vezették be a lengyel jogrendbe, ugyanakkor a szabályozása csupán azt mondja ki, hogy a szerződésben kell meghatározni a konkrét szabályokat, többek között az átváltási mechanizmust meghatározó szabályokat.

23 A szóban forgó hitelszerződésben előírt feltételeket illetően pontosítja, hogy abból indul ki, hogy azok tisztességtelenek, vagyis nem kötik a hitelfelvevőket.

24 E bíróság megjegyzi, hogy az említett feltételek nélkül lehetetlen meghatározni az átváltási árfolyamot, így pedig lehetetlen teljesíteni a szóban forgó hitelszerződést. E tekintetben a kérdést előterjesztő bíróság először is a 2014. április 30-i Kásler és Káslerné Rábai ítéletre (C-26/13, EU:C:2014:282) hivatkozva azt kívánja megtudni, hogy amennyiben a szerződés érvénytelenségének megállapítása a fogyasztóra nézve hátrányos, lehetséges-e az említett szerződés hiányosságát nem diszpozitív rendelkezések alapján, hanem a polgári törvénykönyv 56. és 354. cikkében előírtakhoz hasonlóan a társadalmi együttélés szabályaira és a szokásokra utaló, általános jellegű nemzeti rendelkezések alapján orvosolni. Bár e szabályok és e szokások alapján megállapítható, hogy az alkalmazandó átváltási árfolyam a Raiffeisen által meghatározott árfolyam, amint az a vitatott feltételekből következik, a kérdést előterjesztő bíróság szerint az is elfogadható lenne, hogy a piaci árfolyamról vagy a központi bank által meghatározott árfolyamról van szó.

25 Amennyiben e kérdésre nemleges a válasz, az említett bíróság ezenkívül arra vár választ, hogy amennyiben úgy ítéli meg, hogy a szerződés érvénytelenségének megállapítása kedvezőtlen hatásokkal járna a fogyasztóra nézve, akkor hatályában fenntarthatja-e a szerződésben szereplő tisztességtelen feltételt, jóllehet a fogyasztó nem fejezte ki arra irányuló szándékát, hogy az kötelező erejű legyen rá nézve.

26 A kérdést előterjesztő bíróság ezt követően megjegyzi, hogy annak megállapításához, hogy a szerződés érvénytelenségének megállapítása kedvezőtlen hatásokkal jár-e a fogyasztóra nézve, meg kell határozni e hatások értékelésének szempontjait, és különösen azt az időpontot, amelyhez viszonyítva azokat értékelni kell. A kérdést előterjesztő bíróság továbbá arra keresi a választ, hogy elvégezheti-e az érintett szerződésnek a fogyasztó akarata ellenére történő érvénytelenné nyilvánítása által kiváltott hatások értékelését, azaz hogy a fogyasztó ellenezheti-e azt, hogy e szerződést kiegészítsék, vagy azt, hogy a szerződés teljesítésének módját az általános szerződési feltételeket tartalmazó szabályok alapján állapítsák meg, ha – a fogyasztó véleménye ellenére – úgy ítéli meg, hogy a fogyasztó szempontjából az említett szerződés kiegészítése kedvezőbb lenne, mint az érvénytelenségének megállapítása.

27 A kérdést előterjesztő bíróság végül a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében szereplő „ha a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető” tagmondat értelmezésével kapcsolatban vár választ. Az említett bíróság kifejti, hogy az alapügy tárgyát képező hitelszerződésnek a jelen ítélet 19. pontjában ismertetetthez hasonló, módosított formában történő fenntartása – bár objektíve nem lehetetlen – ellentétes lehet a szerződéses szabadság korlátozására vonatkozó, a lengyel jogban és különösen a polgári törvénykönyv $353^{1.\ \text{cikk}}$ében meghatározott általános elvekkel, mivel nincs kétség afelől, hogy kizárólag e hitel devizához kötése képezi a LIBOR CHF kamatlábhoz kötött, a felek által az említett szerződés megkötésekor megállapodott kamatláb alapját.

28 E körülmények között a Sąd Okręgowy w Warszawie (varsói regionális bíróság, Lengyelország) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

„1) A [93/13 irányelv] 1. cikke (2) bekezdésének vagy 6. cikke (1) bekezdésének értelmezése alapján ki lehet-e indulni abból, hogy ha egyes, a felek általi teljesítés módját (összegét) meghatározó szerződéses rendelkezések tisztességtelenné minősítésének következtében a teljes szerződés – a fogyasztó számára hátrányos módon – érvénytelenné válik, a szerződés hiányosságainak pótlása nemcsak a tisztességtelen feltételt egyértelmű módon helyettesítő diszpozitív rendelkezés alapján lehetséges, hanem a nemzeti jog azon rendelkezései alapján is, amelyek jogügyletek tartalmukban kifejezett joghatásainak kiegészítését a méltányosság elvéből (társadalmi együttélés szabályai) vagy a bevett szokásokból is eredő következmények révén írják elő?

2) A teljes szerződés érvénytelensége hatásainak a fogyasztó szempontjából történő vizsgálatára a szerződés megkötésének időpontjában fennálló körülményeket figyelembe véve kell, hogy sor kerüljön, vagy a felek közötti, az adott kikötés érvényesíthetőségével (amely kikötés megtévesztő jellegére a fogyasztó hivatkozott) kapcsolatos jogvita kialakulásának időpontjában, illetve milyen jelentőséggel bír a fogyasztó által e jogvita során kifejtett álláspont?

3) Lehetséges-e a [93/13] irányelv szerint tisztességtelen szerződési feltételeknek minősülő rendelkezéseket hatályukban fenntartani, amennyiben e megoldás a vita rendezésének időpontjában objektíve kedvező lenne a fogyasztó számára?

4) A [93/13] irányelv 6. cikke (1) bekezdésének fényében a felek általi teljesítés összegét és módját meghatározó szerződéses rendelkezések tisztességtelennek minősítése eredményezhet-e olyan helyzetet, amelyben a jogviszonynak a szerződés tartalma alapján, a tisztességtelen feltételek következményeinek mellőzésével megállapított formája eltér a felek elsődleges szolgáltatásra vonatkozó szándékától, így különösen valamely szerződéses rendelkezés tisztességtelennek minősítése azt jelenti-e, hogy továbbra is lehet alkalmazni a többi, a fogyasztó elsődleges szolgáltatását meghatározó szerződéses rendelkezést, amelyeket nem minősítettek visszaélésszerűnek, és amelyeknek a felek által elfogadott formája (szerződésbe való belefoglalása) elválaszthatatlan a fogyasztó által megtámadott rendelkezéstől?”

A Bíróság előtti eljárás

29 A Raiffeisen a Bíróság Hivatalához 2019. június 24-én benyújtott beadványában kérte az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását. A Raiffeisen a Bíróság Hivatalához 2019. szeptember 4-én benyújtott beadványában kifejtette az újbóli megnyitást alátámasztó indokait.

30 E tekintetben a Raiffeisen lényegében azzal érvel, hogy a főtanácsnok az indítványában tévesen indult ki abból, hogy a lengyel jog nem tartalmaz semmiféle olyan diszpozitív rendelkezést, amely közvetlen módon határozza meg a pénznemek átváltásának szabályait, holott ilyen rendelkezést beillesztettek a polgári törvénykönyv 358. cikkének 2. §-ába, továbbá azzal érvel, hogy a főtanácsnok a nemzeti bíróságot a szerződés „formálására” és a szerződés tartalmának meghatározása során „értelmezésre vagy alkotásra” hívja fel, holott Lengyelországban a hatályos gyakorlat szerint a központi bank középárfolyamát kell alkalmazni, végül pedig azzal érvel, hogy a hitelszerződés érvénytelenségének megállapítása azzal a következménnyel járna, hogy a fennálló tartozás azonnal esedékessé válna, míg a lengyel jog a szerződés érvénytelenségének megállapításához másfajta, a fogyasztóra nézve sokkal súlyosabb következményeket fűz. A Raiffeisen előadja továbbá, hogy amennyiben elfogadható lenne az – amint azt a főtanácsnok az indítványának 41. pontjában kifejti –, hogy az alapügyben szóban forgóhoz hasonló CHF-alapú hitelszerződés átalakítható olyan szerződéssé, amely nincs kötve e devizához, ugyanakkor az ezen devizakamatlábhoz kötöttséget megtartja, ez aránytalan mértékű negatív hatást gyakorolna a lengyel bankszektorra.

31 A Bíróság eljárási szabályzatának 83. cikke alapján a Bíróság a főtanácsnok meghallgatását követően az eljárás során bármikor elrendelheti az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását, különösen, ha úgy ítéli meg, hogy az ügy körülményei nincsenek kellően feltárva, vagy ha a fél e szakasz befejezését követően a Bíróság határozatára nézve döntő jelentőségű új tényt hoz fel, illetve ha az ügyet olyan érv alapján kellene eldönteni, amelyet a felek, illetve az Európai Unió Bírósága alapokmányának 23. cikke szerinti érdekeltek nem vitattak meg.

32 A jelen ügyben a Bíróság a főtanácsnok meghallgatását követően úgy véli, hogy az ügy elbírálásához szükséges összes információval rendelkezik. E tekintetben megjegyzi, hogy a Raiffeisen által előadott tényezők nem minősülnek olyan új tényeknek, amelyek a Bíróság eljárási szabályzatának 83. cikk értelmében döntő jelentőségű a Bíróság határozatára nézve. Ugyan ezek a tényezők, mivel a lengyel jog értelmezésére vonatkoznak, legfeljebb a kérdést előterjesztő bíróság által meghozandó határozat szempontjából lehetnek relevánsak. Az e bíróság által feltett kérdésekre adandó válaszok szempontjából azonban irrelevánsak. Ráadásul, a szerződés átalakításának aránytalan jellegére vonatkozóan a Raiffeisen által előadott körülmények csupán a már benyújtott írásbeli észrevételeit fejtik ki tovább.

33 E körülmények között nem kell elrendelni az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekről

A negyedik kérdésről

34 Negyedik kérdésével, amelyet elsőként kell megválaszolni, a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra vár választ, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy azzal ellentétes, ha valamely nemzeti bíróság, miután megállapította valamely devizaalapú és az érintett deviza bankközi kamatlábához közvetlenül kapcsolódó kamatlábhoz kötött hitelszerződés egyes szerződési feltételeinek tisztességtelen jellegét, belső jogának megfelelően úgy értékeli, hogy e szerződés e feltételek nélkül nem maradhat fenn, mivel e feltételek elhagyása megváltoztatná az említett szerződés elsődleges tárgyának jellegét.

35 E tekintetben az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból kitűnik, hogy a hitelfelvevők által megtámadott kikötések az alapügyben szóban forgó hitelnek az adott devizához történő indexálási mechanizmusára vonatkoznak, mivel ez az indexálás oly módon történik, hogy a hitelfelvevőknek viselniük kell az e deviza folyósítás időpontjában alkalmazandó vételi árfolyama és a törlesztőrészletek tekintetében alkalmazott eladási árfolyama közötti árfolyamrésen alapuló költségeket. Mivel a kérdést előterjesztő bíróság megállapította e feltételek tisztességtelen jellegét, felmerül a kérdés, hogy az alapügy tárgyát képező hitelszerződés az említett feltételek nélkül is fennmaradhat-e, amennyiben e szerződés teljesítése – a választott indexálási mechanizmus mellőzésével – más típusú szerződés teljesítéséhez vezetne, mint amelyet a felek kötöttek.

36 E bíróság szerint ugyanis az alapügyben szóban forgó hitelszerződést ekkor már nem az említett devizához kötik, jóllehet a kamatláb továbbra is ugyanezen deviza alacsonyabb kamatlábához lenne kötve. Egy ilyen, a szerződés elsődleges tárgyát érintő módosítás a szerződéses szabadság korlátozására vonatkozó, a lengyel jogban és különösen a polgári törvénykönyv 353[1. cikk]ében előírt általános elvekbe ütközhet.

37 E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy a 93/13 irányelv által létrehozott védelmi rendszer azon az elven nyugszik, hogy a fogyasztó az eladóhoz vagy szolgáltatóhoz képest hátrányos helyzetben van mind tárgyalási lehetőségei, mind pedig tájékozottsági szintje tekintetében, amely helyzet az eladó vagy szolgáltató által előzetesen meghatározott feltételek elfogadásához vezet, anélkül hogy a fogyasztó befolyásolni tudná e feltételek tartalmát. E hátrányos helyzetre tekintettel ezen irányelv olyan rendszer létrehozatalára kötelezi a tagállamokat, amely biztosítja, hogy minden, egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel vizsgálható legyen az esetlegesen tisztességtelen jellegének megítélése céljából (lásd ebben az értelemben: 2019. március 26-i Abanca Corporación Bancaria és Bankia ítélet, C-70/17 és C-179/17, EU:C:2019:250, 49. és 50. pont).

38 Ebben az összefüggésben a 93/13/EGK irányelv 6. cikkének (1) bekezdése előírja, hogy a fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a tagállami jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, és ha a szerződés a tisztességtelen feltételek elhagyásával is teljesíthető, a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket.

39 Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint e rendelkezés, és különösen a második tagmondat célja az, hogy a szerződő felek jogai és kötelezettségei tekintetében a szerződés által megállapított formális egyensúlyt a szerződő felek egyenlőségét helyreállító, valódi egyensúllyal helyettesítse, nem pedig arra, hogy a tisztességtelen feltételeket tartalmazó valamennyi szerződést semmissé nyilvánítsák, mindamellett, hogy a szóban forgó szerződésnek főszabály szerint úgy kell fennmaradnia, hogy csak a tisztességtelen feltételek elhagyása jelentsen módosulást. Feltéve, hogy a második feltétel teljesül, a szóban forgó szerződés a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése értelmében fennmaradhat, ha a belső jogszabályok értelmében a szerződés ilyen módon való fennmaradása jogilag lehetséges, amit objektív megközelítésből kell vizsgálni (lásd ebben az értelemben: 2019. március 14-i Dunai ítélet, C-118/17, EU:C:2019:207, 40. és 51. pont; 2019. március 26-i Abanca Corporación Bancaria és Bankia ítélet, C-70/17 és C-179/17, EU:C:2019:250, 57. pont).

40 Ebből következik, hogy a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésének második tagmondata nem határozza meg a szerződés tisztességtelen feltételek nélküli fennmaradásának lehetőségét szabályozó kritériumokat, hanem a nemzeti jogrendre bízza, hogy azokat az uniós jog tiszteletben tartása mellett állapítsák meg, amint arra lényegében a főtanácsnok is rámutatott indítványának 54. pontjában. Így egy konkrét helyzetben főszabály szerint a nemzeti jog által előírt szempontokra tekintettel kell megvizsgálni azon szerződés fennmaradásának lehetőségét, amelynek egyes kikötéseit érvénytelenné nyilvánították.

41 Az uniós jog által meghatározott, a nemzeti jog által ebben az összefüggésben tiszteletben tartandó korlátokat illetően többek között meg kell jegyezni, hogy a jelen ítélet 39. pontjában említett objektív megközelítéssel összhangban nem engedhető meg, hogy a nemzeti jogban a szerződő felek valamelyikének helyzetét a szerződés jövőbeli sorsát meghatározó szempontnak lehessen tekinteni (lásd ebben az értelemben: 2012. március 15-i Pereničová és Perenič ítélet, C-453/10, EU:C:2012:144, 32. pont).

42 Az alapeljárásban úgy tűnik, hogy a kérdést előterjesztő bíróság nem zárja ki, hogy az árfolyamrésre vonatkozó kikötések puszta elhagyását követően az alapügyben szóban forgó hitelszerződés főszabály szerint a jelen ítélet 36. pontjában leírt, módosított formában is fennmaradhat, kétségei vannak azonban afelől, hogy a belső joga lehetővé teszi-e a szerződés ilyen módosítását.

43 Márpedig a jelen ítélet 40. és 41. pontjában megállapítottakból az következik, hogy amennyiben a nemzeti bíróság úgy ítéli meg, hogy a belső jogának vonatkozó rendelkezései alapján valamely szerződésnek az abban szereplő tisztességtelen feltételek nélküli fenntartása nem lehetséges, a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével főszabály szerint nem áll ellentétben az érvénytelenségének megállapítása.

44 Ez még inkább igaz az alapügyben szóban forgóhoz hasonló olyan körülmények között, mint amelyek a kérdést előterjesztő bíróság által szolgáltatott, a jelen ítélet 35. és 36. pontjában összefoglalt információkból következnek, mégpedig, hogy amennyiben a hitelfelvevők a megtámadott kikötések semmisségére hivatkoznak, az nem csupán az indexálási mechanizmus és az árfolyamrés elhagyásához vezetne, hanem közvetetten az árfolyamkockázat megszűnéséhez is, ami közvetlenül kapcsolódik az alapügyben szóban forgó hitel devizához kötöttségéhez. Márpedig a Bíróság már megállapította, hogy az árfolyamkockázatra vonatkozó kikötések határozzák meg az alapügyben szereplőhöz hasonló hitelszerződés elsődleges tárgyát, így az alapügyben szóban forgó hitelszerződés fenntartásának objektív lehetősége e körülmények között bizonytalannak tűnik (lásd ebben az értelemben: 2019. március 14-i Dunai ítélet, C-118/17, EU:C:2019:207, 48. és 52. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

45 A fenti megállapításokra tekintettel a negyedik kérdésre azt a választ kell adni, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes, ha valamely nemzeti bíróság, miután megállapította valamely devizaalapú és az érintett deviza bankközi kamatlábához közvetlenül kapcsolódó kamatlábhoz kötött hitelszerződés egyes szerződési feltételeinek tisztességtelen jellegét, belső jogának megfelelően úgy értékeli, hogy e szerződés e feltételek nélkül nem maradhat fenn, mivel e feltételek elhagyása megváltoztatná az említett szerződés elsődleges tárgyának jellegét.

A második kérdésről

46 A második kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra vár választ, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy egyrészt a szerződés teljes érvénytelenségének megállapítása következtében a fogyasztó helyzetére gyakorolt, a 2014. április 30-i Kásler és Káslerné Rábai ítéletben (C-26/13, EU:C:2014:282) említett következményeket inkább a szerződés megkötésének időpontjában fennálló körülményekre tekintettel, mintsem a jogvita időpontjában fennálló vagy előre látható körülményekre tekintettel kell értékelni, másrészt pedig, hogy ezen értékelés szempontjából a fogyasztó e tekintetben kinyilvánított szándéka döntő jelentőséggel bír.

47 E tekintetben, amint az a negyedik kérdésre adott válaszból következik, amennyiben a kérdést előterjesztő bíróság a belső jogának megfelelően úgy ítéli meg, hogy a szóban forgó hitelszerződést nem lehet fenntartani az abban foglalt tisztességtelen feltételek elhagyását követően, akkor e szerződés főszabály szerint nem maradhat fenn a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése értelmében, így meg kell állapítani annak érvénytelenségét.

48 Mindazonáltal a Bíróság megállapította, hogy az említett 6. cikk (1) bekezdésével nem áll ellentétben az, ha a nemzeti bíróság a tisztességtelen feltételt a belső jog valamely diszpozitív rendelkezésével vagy azt a szóban forgó szerződés feleinek egyetértése esetén alkalmazandó rendelkezésével helyettesítheti, e lehetőség azonban azokra az esetekre korlátozódik, amelyekben e tisztességtelen feltétel elhagyása arra kötelezné a bíróságot, hogy a szerződés teljes érvénytelenségét megállapítsa, és ezáltal a fogyasztót különösen káros következmények érhetnék, ily módon pedig ez utóbbit büntetné (lásd ebben az értelemben: 2014. április 30-i Kásler és Káslerné Rábai ítélet, C-26/13, EU:C:2014:282, 80–84. pont; 2019. március 26-i Abanca Corporación Bancaria és Bankia ítélet, C-70/17 és C-179/17, EU:C:2019:250, 64. pont).

49 Elsősorban, ami azt az időpontot illeti, amelyhez viszonyítva e következményeket értékelni kell, meg kell jegyezni, hogy ez a helyettesíthetőség teljes mértékben illeszkedik a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésének célkitűzésébe, amely – amint arra a jelen ítélet 39. pontja emlékeztet – a fogyasztó és az eladó, illetve szolgáltató egyenlőségének helyreállítása révén a fogyasztók védelmére irányul (lásd ebben az értelemben: 2019. március 26-i Abanca Corporación Bancaria és Bankia ítélet, C-70/17 és C-179/17, EU:C:2019:250, 57. pont).

50 Márpedig, tekintettel arra, hogy ez a helyettesíthetőség a fogyasztóvédelem biztosítását szolgálja azáltal, hogy védi a fogyasztó érdekeit a szóban forgó szerződés teljes érvénytelenségének megállapításából eredő esetleges hátrányos következményektől, meg kell állapítani, hogy e következményeket szükségszerűen a jogvita időpontjában fennálló vagy előre látható körülmények alapján kell értékelni.

51 A fogyasztó védelme ugyanis csak akkor biztosítható, ha a valós, és így fennálló érdekeit veszik figyelembe, nem pedig a szóban forgó szerződés megkötésének időpontjában fennálló körülmények között meglevő érdekeit, amint arra lényegében a főtanácsnok az indítványának 62. és 63. pontjában szintén rámutatott. Hasonlóképpen, azok a következmények, amelyekkel szemben az érdekeit védeni kell, amennyiben a nemzeti bíróság e szerződés érvénytelenségét állapítja meg, a jogvita időpontjában fennálló vagy előre látható körülmények között valóban bekövetkező következmények, nem pedig azok a következmények, amelyek – az említett szerződés megkötésének időpontjára vetítve – a szerződés érvénytelenségének megállapításából erednek.

52 Ezt a megállapítást nem teszi kétségessé a Raiffeisen által hivatkozott azon tény, hogy a 93/13 irányelv 4. cikkének (1) bekezdése egy szerződési feltétel tisztességtelen jellegének megítélését „a szerződéskötés időpontjában” a szerződés megkötését kísérő összes körülményhez kapcsolja, mivel ezen értékelés célja alapvetően különbözik a szerződés érvénytelenségének megállapításából eredő következmények értékelésétől.

53 Másodsorban, ami a fogyasztó erre vonatkozóan kinyilvánított akaratának tulajdonított jelentőséget illeti, emlékeztetni kell arra, hogy a nemzeti bíróság azon kötelezettségével kapcsolatban, hogy a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésével összhangban szükség esetén hivatalból mellőzze a tisztességtelen feltételeket, a Bíróság már pontosította, hogy a nemzeti bíróság nem köteles arra, hogy mellőzze a szóban forgó feltétel alkalmazását, amennyiben a fogyasztó, miután a nemzeti bíróság megfelelően tájékoztatta, szabad és világos hozzájárulását adja e feltételhez, illetve kifejezi azon szándékát, hogy nem kíván az ilyen kikötés tisztességtelen jellegére hivatkozni (lásd ebben az értelemben: 2013. február 21-i Banif Plus Bank ítélet, C-472/11, EU:C:2013:88, 23., 27. és 35. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

54 Így a 93/13 irányelv nem megy el addig, hogy kötelezővé tegye az irányelv által a fogyasztók javára bevezetett, az eladók vagy szolgáltatók által alkalmazott tisztességtelen feltételekkel szembeni védelem rendszerét. Következésképpen, amennyiben a fogyasztó úgy dönt, hogy nem hivatkozik e védelmi rendszerre, az nem alkalmazandó.

55 Ennek megfelelően, mivel az említett tisztességtelen feltételekkel szembeni védelmi rendszer nem alkalmazandó, amennyiben a fogyasztó azt ellenzi, a fogyasztónak még inkább joga van arra, hogy lemondjon arról, hogy – ugyanezen rendszert alkalmazva – védelemben részesüljön a szerződés teljes érvénytelenségének megállapításából eredő hátrányos következményekkel szemben, amennyiben e védelemre nem kíván hivatkozni.

56 A fenti megfontolásokra tekintettel a második kérdésre azt a választ kell adni, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy egyrészt a szerződés teljes érvénytelenségének megállapítása következtében a fogyasztó helyzetére gyakorolt, a 2014. április 30-i Kásler és Káslerné Rábai ítéletben (C-26/13, EU:C:2014:282) említett következményeket a jogvita időpontjában fennálló vagy előre látható körülményekre tekintettel kell értékelni, másrészt pedig, hogy ezen értékelés szempontjából a fogyasztó e tekintetben kinyilvánított szándéka döntő jelentőséggel bír.

Az első kérdésről

57 Az első kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra vár választ, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell–e értelmezni, hogy azzal ellentétes az, ha a szerződésnek a benne foglalt tisztességtelen feltételek elhagyása következtében keletkezett hiányosságainak orvoslása kizárólag azon általános nemzeti rendelkezések alapján történik, amelyek a jogügyletek tartalmukban kifejezett joghatásainak kiegészítését a méltányosság elvéből vagy a bevett szokásokból eredő következmények révén írják elő.

58 E tekintetben, amint arra a jelen ítélet 48. pontja emlékeztet, a Bíróság úgy értelmezte a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését, hogy azzal nem ellentétes az, hogy amennyiben valamely szerződés teljes érvénytelenségének megállapítása a fogyasztót különösen hátrányos következményeknek teszi ki, a nemzeti bíróság az e szerződésben szereplő tisztességtelen feltételek semmisségét orvosolja azáltal, hogy a nemzeti jog valamely diszpozitív rendelkezésével vagy a szóban forgó szerződés feleinek egyetértése esetén alkalmazandó rendelkezésével helyettesíti.

59 Hangsúlyozni kell, hogy az említett helyettesíthetőség – amely kivételt képez azon főszabály alól, amely szerint a szóban forgó szerződés csak akkor köti a feleket, ha az a benne foglalt tisztességtelen feltételek elhagyásával is teljesíthető – a belső jog valamely diszpozitív rendelkezésére vagy a felek egyetértése esetén alkalmazandó rendelkezéseire korlátozódik, és többek között azon az előfeltevésen alapul, hogy e rendelkezések nem tartalmaznak tisztességtelen feltételeket (lásd ebben az értelemben: 2014. április 30-i Kásler és Káslerné Rábai ítélet, C-26/13, EU:C:2014:282, 81. pont; 2019. március 26-i Abanca Corporación Bancaria és Bankia ítélet, C-70/17 és C-179/17, EU:C:2019:250, 59. pont).

60 Ugyanis e rendelkezések vélhetően azt tükrözik, hogy a nemzeti jogalkotó a meghatározott szerződések feleit megillető jogok és az őket terhelő kötelezettségek között egyensúlyt teremtett arra az esetre, ha a felek vagy nem tértek el a nemzeti jogalkotó által az érintett szerződések tekintetében előírt általános szabályoktól, vagy kifejezetten a nemzeti jogalkotó által e célból bevezetett szabály alkalmazhatósága mellett döntöttek.

61 Mindazonáltal a jelen ügyben, feltéve, hogy a kérdést előterjesztő bíróság által hivatkozotthoz hasonló rendelkezések – tekintettel általános jellegükre és konkrét alkalmazásuk szükségességére – egyszerű, a nemzeti bíróság által végrehajtott helyettesítéssel megfelelően felválthatják az érintett tisztességtelen feltételeket, mindenesetre nem tűnnek úgy, hogy azokat a jogalkotó ezen egyensúly megteremtése érdekében külön értékelte volna, így e rendelkezésekre nem vonatkozik a jelen ítélet 59. pontjában említett tisztességtelen jelleg hiányára vonatkozó vélelem, amint arra lényegében a főtanácsnok is rámutatott az indítványának 73. pontjában.

62 A fentiekre tekintettel az első kérdésre azt a választ kell adni, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az, ha a szerződésnek a benne foglalt tisztességtelen feltételek elhagyása következtében keletkezett hiányosságainak orvoslása kizárólag azon általános nemzeti rendelkezések alapján történik, amelyek a jogügyletek tartalmukban kifejezett joghatásainak kiegészítését a – sem diszpozitív rendelkezésnek, sem pedig a szerződő felek egyetértése esetén alkalmazandó rendelkezésnek nem minősülő– méltányosság elvéből vagy a bevett szokásokból eredő következmények révén írják elő.

A harmadik kérdésről

63 A harmadik kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra vár választ, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell–e értelmezni, hogy azzal ellentétes a valamely szerződésben szereplő tisztességtelen feltételek fenntartása, amennyiben azok elhagyása e szerződés érvénytelenségének megállapításához vezetne, és amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy az érvénytelenség megállapítása kedvezőtlen hatásokkal járna a fogyasztóra nézve.

64 Elöljáróban le kell szögezni, hogy ez a kérdés arra az esetre vonatkozik, amikor a tisztességtelen feltételek nem helyettesíthetők a jelen ítélet 48. pontjában említett módon.

65 Emlékeztetni kell arra, hogy a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésének első fordulata szerint a tagállamok előírják, hogy a tisztességtelen feltételek „nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve”.

66 A Bíróság úgy értelmezte ezt a rendelkezést, hogy amennyiben a nemzeti bíróság megállapítása szerint valamely szerződési feltétel tisztességtelen, e bíróság annak alkalmazását mellőzni köteles, kivéve ha a fogyasztó ezt ellenzi, amely alól egyetlen kivétel tehető – amint arra a jelen ítélet 53. pontja is emlékeztet -, ha a fogyasztó, miután a nemzeti bíróság megfelelően tájékoztatta, szabad és világos hozzájárulását adja e feltételhez, illetve kifejezi azon szándékát, hogy nem kíván az ilyen kikötés tisztességtelen jellegére hivatkozni.

67 Ennélfogva, ha a fogyasztó az érintett tisztességtelen feltételek fenntartásába nem egyezik bele vagy azt kifejezetten ellenzi, amint, úgy tűnik, az alapügyben is történt, az említett kivétel nem alkalmazható.

68 A fentiekre tekintettel a harmadik kérdésre azt a választ kell adni, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes a valamely szerződésben szereplő tisztességtelen feltételek fenntartása, amennyiben azok elhagyása e szerződés érvénytelenségének megállapításához vezetne, és amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy az érvénytelenség megállapítása kedvezőtlen hatásokkal járna a fogyasztóra nézve, ha a fogyasztó a feltételek fenntartásához nem járult hozzá.

A költségekről

69 Mivel ez az eljárás az alapeljárásban részt vevő felek számára a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás egy szakaszát képezi, ez a bíróság dönt a költségekről. Az észrevételeknek a Bíróság elé terjesztésével kapcsolatban felmerült költségek, az említett felek költségeinek kivételével, nem téríthetők meg.

A fenti indokok alapján a Bíróság (harmadik tanács) a következőképpen határozott:

1) A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes, ha valamely nemzeti bíróság, miután megállapította valamely

devizaalapú és az érintett deviza bankközi kamatlábához közvetlenül kapcsolódó kamatlábhoz kötött hitelszerződés egyes szerződési feltételeinek tisztességtelen jellegét, belső jogának megfelelően úgy értékeli, hogy e szerződés e feltételek nélkül nem maradhat fenn, mivel e feltételek elhagyása megváltoztatná az említett szerződés elsődleges tárgyának jellegét.

2) **A 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy egyrészt a szerződés teljes érvénytelenségének megállapítása következtében a fogyasztó helyzetére gyakorolt, a 2014. április 30-i Kásler és Káslerné Rábai ítéletben (C-26/13, EU:C:2014:282) említett következményeket a jogvita időpontjában fennálló vagy előre látható körülményekre tekintettel kell értékelni, másrészt pedig, hogy ezen értékelés szempontjából a fogyasztó e tekintetben kinyilvánított szándéka döntő jelentőséggel bír.**

3) **A 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az, ha a szerződésnek a benne foglalt tisztességtelen feltételek elhagyása következtében keletkezett hiányosságainak orvoslása kizárólag azon általános nemzeti rendelkezések alapján történik, amelyek a jogügyletek tartalmukban kifejezett joghatásainak kiegészítését a – sem diszpozitív rendelkezésnek, sem pedig a szerződő felek egyetértése esetén alkalmazandó rendelkezésnek nem minősülő – méltányosság elvéből vagy a bevett szokásokból eredő következmények révén írják elő.**

4) **A 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes a valamely szerződésben szereplő tisztességtelen feltételek fenntartása, amennyiben azok elhagyása e szerződés érvénytelenségének megállapításához vezetne, és amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy az érvénytelenség megállapítása kedvezőtlen hatásokkal járna a fogyasztóra nézve, ha a fogyasztó a feltételek fenntartásához nem járult hozzá.**

Aláírások